

УДК 37.035.6

**КУЛЬТУРОВІДПОВІДНІСТЬ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ
ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДІ
(у контексті застосування етнопедагогіки)**

Аліна Лесневська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна*

Розкрито суть принципу культуровідповідності виховання, його прояв у народній та класичній європейській педагогіці. Розглянуто можливості дотримання цього принципу в сучасній школі у контексті етнопедагогіки.

Ключові слова: культура, культуровідповідність, етнопедагогіка, розвиток, творчий потенціал, творчість, творча особа.

Культуровідповідність упродовж віків була однією з головних засад народного виховання. Соціально-класова та жорстко-прагматична педагогіка відтіснила культуровідповідність у тінь, збіднивши духовне життя підрастаючих поколінь. Загальна тенденція до подальшої гуманізації педагогічного процесу зумовлює особливий статус культури у ньому.

Акумулювавши в собі творчу енергію сотень поколінь, культура є могутнім чинником творчого розвитку кожної людини. Сучасна гуманістична педагогічна думка шукає шляхи якомога тіснішого поєднання педагогічного процесу з культурою, підвищення її життєтворчої функції. Багато вчених порушують питання про потребу уважнішого ставлення до етнопедагогічних традицій, які містять цінні дані про розвиток творчих можливостей людини під впливом культури та володіють ефективними засобами залучення її до творення духовної та матеріальної культури. Великий досвід має й українська етнопедагогіка. Творчі педагоги-практики України вже напрацювали власні методики у напрямі актуалізації ідеї культуровідповідності виховання, довели ефективність її реалізації засобами етнопедагогіки. Цей досвід потребує вивчення, аналізу, узагальнень на теоретичному рівні.

Поняття “розвиток”, що означає “процес росту, розвій, розмах, розквіт, процвітання, рух, хід, поступ” [7, с. 148], передбачає наявність певних передумов, точки опори, бази або першооснови цього процесу. Якщо йдеться про людську особистість – носія успадкованих природних задатків, зокрема генетично успадкованої історичної пам’яті, що відображує весь попередній розвиток людини (*homo sapiens*), – то постає питання про створення сприятливих умов для подальшого поступу людини у вдосконаленні себе і навколишнього середовища. Кожна людина виконує

свою історичну місію у цьому світі лише тоді, коли причетна до творчості. Тобто коли її діяльність “пройнята елементами нового, спрямована на вдосконалення, збагачення, розвиток” [7, с. 513] надбань суспільства. Водночас це відображується й на становленні самої людини, адже творче ставлення до діяльності неодмінно стимулює подальший її розвиток.

З усіх важливих доміант, що забезпечують дитині здатність творчої поведінки в суспільстві, сучасна педагогіка дедалі більше виділяє культуру – сукупність духовних і матеріальних цінностей. Об'єднуючи духовне і матеріальне, культура (від культ), однак, створена “для задоволення духовних потреб людини” [7, с. 33]. Культура – це сукупність духовних досягнень людства, які, виникнувши як національно-суб'єктні, історично-конкретні, набули статусу суспільно-об'єктивних надчасних духовних явищ, створюючи неперервну і непідвладну окремому індивідові традицію.

Потребу оволодіння молодими поколіннями наявними набутками культури здавна усвідомлювали широкі народні маси. Згідно з вимогою культуровідповідності, безперечно, в межах етнокультури як найбільш природної, органічної здійснювалась підготовка до життя дітей та молоді упродовж віків. Культуровідповідність стала однією з засад виховання, що відображено в народній педагогіці.

Народна виховна традиція передбачала сукупність умінь і навичок у засвоєнні традиційних культурних цінностей і власному їх продукуванні відповідно до вікових періодів дітей та юнацтва.

Згодом ідея культуровідповідності виховання знайшла відображення в педагогічній науці, в освітніх системах.

У класичній європейській педагогіці досконало обґрунтував ідею культуровідповідності виховання Ф.-В.-А. Дістервег. У його системі тісно пов'язані ідеї культуровідповідного та природовідповідного виховання. Цьому питанню присвячена його праця “Про природовідповідність і культуровідповідність у навчанні” [3], де він пише: “Кожна людина знаходить при своєму народженні на світ своє оточення, свій народ, серед якого їй призначено жити і принаймні виховуватися уже на певному ступені культури, яку повинні розглядати як спадок, залишений предками, як результат їхньої історії та всіх чинників, що на них впливали” [3, с. 229]. Стан культури, на його думку, визначально впливає на навколишнє середовище, створює його, і це середовище впливає на людину “відповідно до своєї суті” [3, с. 229]. Завдання виховання “налагодити зв'язок будь-якого ступеня розвитку з попереднім...” [3, с. 229]. Видатний педагог акцентує: “... потрібно зважати на звичаї, традиції, які існують у суспільстві, на все, що в ньому визначається й прийнято” [3, с. 230]. Ідеї культуровідповідності виховання він надає статус принципу, що має належати “до непохитних, непорушних” [3, с. 231]. Водночас він розглядає цей педагогічний принцип як

механізм взаємозв'язку людської індивідуальності з вселюдським загалом. Про це йдеться в його статті “Три замітки про педагогіку і прагнення вчителів. До чого прагне педагогіка, якою вона повинна бути і в чому її завдання”.

Культуровідповідне виховання кожного він розглядає як складову вселюдського культурного виховання, адже вихователь завжди має справу з: окремою істотою, індивідуумом, наділеним людськими задатками; індивідуумом, що належить до певної нації, наділеним національними особливостями; членом усього людства [3, с. 231–232].

“Завдання педагогіки – людське виховання” [3, с. 231], – зазначає Ф.-В.-А. Дістервег. Він описує, як завдяки принципам природовідповідності й культуровідповідності виховання досягаються загальнолюдські цілі. Природовідповідність передбачає вивчення індивідуальних рис дитини, врахування природних задатків і формування її сутності відповідно до них з метою найефективнішої самореалізації в суспільстві. Природовідповідність і культуровідповідність передбачають “знання національного характеру і наявності в самому вихованні цього характеру”, адже кожна людина живе “національним життям”, якому властиві “національна самостійність і свобода”, “національний дух” [4, с. 235]. Отже, виховання повинно бути національним. Тільки за цієї умови “людина є життєздатною і є гідним членом своєї нації, що є частинкою людства. Природовідповідне, культуровідповідне виховання, робить висновок педагог, відповідає потребам окремої людини і всього людства, оскільки формує повагу до іншої особистості та її особливостей, сприяє її людським і національним цілям на основі взаєморозуміння і згоди, а цей гуманний струмінь виховання єднає її з усіма націями “для досягнення загального призначення людства, встановленого Богом” [4, с. 237].

Сформульовані Ф.-В.-А. Дістервегом у XIX ст. ідеї цілком правомірно можуть розглядатись як методологічні засади розбудови сучасної мультикультурної освіти.

В українській педагогіці ідея культуровідповідності виховання має своїх речників – Г. Сковорода, Т. Шевченко, О. Духнович, Ю. Федькович, братські козацькі школи.

На початку XX ст. у педагогіці активно досліджувалась проблема формування творчої особи під впливом культури.

Ідеї педагогіки культури відображені у працях галицького педагога Я. Кузьміва, а найвиразніше – у статті “Виховання й культура”. За твердженням педагога, виховні ідеали тісно пов'язані зі суспільним життям, формуються під “впливом повсякчасного стану певного народу чи краю” [5, с. 100]. І якщо змінюється стан культури, то одночасно змінюються цілі та

завдання виховання. Завдання ж виховання він убачав у підготовці до “втримання й розвитку культури певного народу” [5, с. 104]. Розбудовуючи культуру, особистість постійно розширює діапазон власних творчих можливостей.

Отже, культура спочатку з передумови, а згодом з мети стає засобом власного творчого самовдосконалення. Цей напрям педагогіки культури особливо цікавив педагога. Треба виховати творчу, працездатну одиницю, зазначав Я. Кузьмів, яка не тільки дала би своїй суспільності все, що найкращого дати може, але й також у цій праці відповідно до здібностей знайшла особисте вдоволення й радість праці та життя.

Я. Кузьмів підкреслював, що виховання (а його педагог розумів як безупинний духовний процес) складається з певних етапів, по яких треба провести дитину. Треба дати їй можливість, вважав педагог, не тільки розуміти й користуватися готовими культурними здобутками, що їх відтворили попередні покоління, а, освоюючись на них, творили нові. “Тому виховання – це безупинне реалізування культурних вартостей у молодих одиниць, щоб вони були не тільки сприймачами, але і в майбутньому творцями більш вдосконалених, а то й нових культурних вартостей” [6, с. 192]. Отже, Кузьмів за таке культуровідповідне виховання, де людина розглядається не лише як продукт, носій і поціновувач культури, але і як активний творець.

Залучаючись до творення зразків духовної та матеріальної культури, особистість розвиває і реалізує свій творчий потенціал. Як переконує досвід, найширший простір до застосування своїх творчих потенцій надає особі саме рідна культура. До цієї думки схиляється більшість сучасних учених, обґрунтовуючи потребу у збереженні етнокультури і залученні до неї підростаючих поколінь. Формулюються принципи мультикультурної освіти, серед яких називаються “етнокультурна спрямованість освіти; етнопедагогізація освітнього процесу, діалог культур; творча доцільність використання, збереження і створення нових культурних цінностей” [8, с. 41].

Можна стверджувати, що в сучасній педагогіці сформувався окремий напрям, предметом якого є культура–творча особа–етнопедагогіка. Цей напрям досить помітний в українській педагогіці другої половини 90-х років минулого і початку нинішнього століть [1; 2; 9–14].

Важливі незмінні складові, що супроводжують творчість як форму самореалізації особистості й виявляються як механізми її самоутвердження: емоційні контакти, самопізнання шляхом порівняння з іншими, зразок і свобода вибору, мотив, стимул діяльності, багатство уяви, фантазія, змагальність, воля і сміливість, спосіб мислення, здатність до самоконтролю, ігровий момент, духовність. Більшість з них (крім вроджених суто

психологічних особливостей) здатна забезпечити етнопедагогіка, зокрема завдяки введенню особистості у світ етнокультури.

Цілком очевидно, що вимога культуровідповідності виховання, сформована в надрах народної педагогіки, пов'язана з найдовершенішими, найвідшліфованішими засобами розвитку творчих задатків людини як неодмінної умови поліпшення життя, суспільного прогресу.

---

1. *Бех І.* Народні прислів'я у вихованні особистості // Традиції виховання у світовій народній педагогіці: У 2 ч. Київ; Рівне, 1995. Ч. 1.

2. *Волощук І. С.* Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. К., 1989.

3. *Дистервег Ф.-В.-А.* О природосообразности и культуросообразности в обучении // Избр. пед. соч. М., 1956.

4. *Дистервег Ф.-В.-А.* Три заметки о педагогике и стремлениях учителей. К чему стремится педагогика, какой она должна быть и в чем ее задание // Избр. пед. соч. М., 1956.

5. *Кузьмів Я.* Виховання й культура // Шлях виховання й навчання. 1930. Ч. 4.

6. *Кузьмів Я.* Напрявні національного виховання (у скороченні) // Перший Укр. Пед. Конгрес у Львові (1935). Львів, 1938.

7. Новий тлумачний словник української мови. Т. 3. К., 2003.

8. *Палаткіна Г. В.* Мультикультурное образование: современный подход к воспитанию на народных традициях // Педагогика. 2002. № 5.

9. *Римаренко Ю.* Етнонаціональна політика української держави (концептуальні підходи) // Освіта. 1996. 8 трав.

10. *Скульський Р.* Теоретико-методологічні засади ефективного використання українського народознавства у школі // Обрії. 1995. № 1.

11. *Стефанюк С. К.* Формування творчої особистості засобами етнопедагогіки: Метод. рек. К., 1995.

12. *Струманский В. П.* Культурологическая сущность и воспитательный потенциал народно-педагогических традиций // Культурные парадигмы переходных эпох // Материалы науч.-теорет. конф. Одесса, 1996.

13. *Сухомлинська О. В.* Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми // Шлях освіти. 2003. № 1.

14. *Філіпчук Г. Г.* Українська етнокультурна у змісті національної загальної та педагогічної освіти. Чернівці, 1996.

**CULTURALLY GROUNDED EDUCATION AS A FACTOR OF YOUTH
CREATIVE POTENTIAL DEVELOPMENT
(in the context of ethnopedagogics)**

Alina Lesnevska

*Ivan Franko National University of Lviv
Doroshenko Str., 41, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The article reveals the essence of the culturally grounded education, its ideas in folk, national and classical European pedagogics. It considers the facilities of adhering to this principle at contemporary school in the context of ethnopedagogics.

Key words: culture, cultural cross-reference, ethnopedagogics, development, creative potential, creative person.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2003
Прийнята до друку.. 28.01.2004